

УДК 346.21:620.91:658.11(477)

Вікторія Голенко,аспірант Інституту економіко-правових досліджень
Національної академії наук України

СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ГЕНЕРУВАННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ З ЕНЕРГІЇ ВІТРУ

Статтю присвячено дослідженню питання визначення суб'єкта з виробництва електричної енергії, а саме встановленню суб'єктного складу генерування електричної енергії у світлі розвитку галузі вітроенергетики. Надається огляд наявного профільного законодавства та наукової літератури щодо зазначеної проблеми. Розглядаються окремі види суб'єкта з виробництва електроенергії. Акцентовано увагу на необхідності законодавчого визначення приватного домогосподарства як суб'єкта господарської діяльності з виробництва електричної енергії, зокрема з енергії вітру. За результатами дослідження виокремлено три основні групи суб'єктів з виробництва електроенергії в галузі вітроенергетики: генеруюча компанія вітроенергетики, генеруюче підприємство вітроенергетики та приватне домогосподарство вітроенергетики, – об'єднаних уніфікованим поняттям «генеруюче підприємство вітроенергетики».

Ключові слова: вітроенергетика, суб'єкт із виробництва електричної енергії, генеруюча компанія вітроенергетики, генеруюче підприємство вітроенергетики, приватне домогосподарство вітроенергетики, суб'єктний склад, генерування.

Постановка проблеми. Звертаючись до наявного профільного правопорядку, треба зазначити, що у ст. 1 Закону України «Про електроенергетику» [1] окреслюється один суб'єкт із виробництва електроенергії, наділений узагальнюючим характером у тому числі щодо кола осіб – виробників електричної енергії, – енергогенеруюча компанія, яка за своєю природою є господарським товариством або об'єднанням підприємств, що зазвичай передбачає здійснення нею різних видів господарської діяльності. Отже, мова йде безпосередньо про вертикально-інтегровані компанії, що закріпилися в енергетиці з 90-х років, а згодом посіли чільне місце в галузі вітроенергетики. Виробництво електричної енергії для них є першочерговим, однак не єдиним видом господарської діяльності, що передбачає здійснення наступної суміжної діяльності з передачі та/або розподілу, постачання виробленої енергії.

Разом із цим в інших нормативно-правових актах згадуються «між рядків» й інші суб'єкти з виробництва електроенергії, такі як генеруючі підприємства (п.1.4. Постанови Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України «Про затвердження Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії» [2]) та приватні домогосподарства (п. 3 ст. 22 Закону України «Про засади функціонування ринку елек-

тричної енергії України» [3]). Проте визначення поняття приватного домогосподарства у п. 1.2. Постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики, «Про затвердження Порядку продажу, обліку та розрахунків за електричну енергію, що вироблена з енергії сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики (генеруючими установками) приватних домогосподарств» [4] як об'єкта побутового споживача, на якому електрична енергія використовується для задоволення побутових потреб, відповідно до укладеного договору про користування електричною енергією, виключає можливість його сприймання як суб'єкта господарської діяльності з виробництва електричної енергії, зокрема з енергії вітру. Тобто постає колізія правових норм. Щодо поняття генеруючого підприємства, то його визначення й зовсім відсутнє. Отже, незрозуміло, кого слід відносити до суб'єктів із виробництва електроенергії, однак очевидно, що звести їх до енергогенеруючої компанії є неправильним.

Тому метою даної статті є вирішення питання стосовно виокремлення видів суб'єкта з виробництва електроенергії. Це важливо для чіткого встановлення суб'єктного складу генерування електричної енергії, зокрема з енергії вітру, що є запорукою тенденції сталого розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень. Розгляду суб'єкта з виробництва електричної енергії так чи інакше приділена увага у працях таких науковців, як: О. П. Вершинін, П. Г. Ляхно, Ф. Ю. Зеккер, Гарі Д. Аллісон, С. М. Воронін. У свою чергу, дослідженням безпосередньо енергогенеруючого підприємства займалися: Е. В. Оборіна, Д. В. Волошин, І. І. Гусева, В. В. Дергачова, В. В. Христіановський, Н. М. Цивенкова. Проте наявні наукові доробки стосуються більшою мірою економічних і технічних аспектів, а нечисленні правові – мають поверхневий характер. Отже, залишається невирішеним та потребує розв'язання у правовій площині питання визначення суб'єкта з виробництва електричної енергії, а саме встановлення суб'єктного складу генерування електричної енергії, зокрема у світлі розвитку галузі вітроенергетики.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до загального правила, закріпленого ч. 2 ст. 55 Господарського кодексу України [5], суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці; 3) філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), створені ними для здійснення господарської діяльності. Отже, суб'єкти господарювання становлять три відносно відокремлені групи: 1) юридичні особи – суб'єкти господарювання; 2) фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства; 3) відокремлені підрозділи господарських організацій, насамперед філії та представництва.

Виходячи з наведеного, можемо визначити суб'єктний склад генерування електричної енергії, зокрема з енергії вітру. Насамперед, варто зазначити, що енергогенеруюча компанія через притаманний їй узагальнюючий характер лише щодо виробництва тільки електричної енергії, зумовлений її сутністю, не може мати узагальнюючий характер щодо кола осіб – виробників електричної енергії, так само як і уніфікований характер. У зв'язку із цим підтверджується доцільність нової редакції поняття «енергогенеруючої компанії» – «генеруюча компанія електроенергетики», що, своєю чергою, надає можливість виокремити однойменний суб'єкт із виробництва електричної енергії.

Адже генеруюча компанія електроенергетики, як представник великого виробництва та пов'язаної з ним суміжної діяльності, має фігурувати в якості суб'єкта з виробництва електричної енергії хоча б тому, що вона вже є розвинутим виробництвом та не потребує значного інвестування. Проте її доля у загальному виробництві електроенергії, зокрема щодо вітроенергетики, має скоротитися, адже саме цей суб'єкт господарювання є безпосереднім монополістом галузі, при цьому не будучи виключно виробником тільки електроенергії з енергії вітру, що породжує загрозу виробництву й достатньому забезпеченню, збереженню високої ціни на останню, за умови все ще діючої державної підтримки [6]. До того ж, враховуючи здобутки науки та техніки, великі вітрові установки, якими зазвичай володіє генеруюча компанія електроенергетики, негативно впливають на розвиток галузі, знижуючи вітровий потенціал і, відповідно, видобуток енергії.

Говорячи про згадуване в якості суб'єкта з виробництва електричної енергії, проте так і не визначене в рамках вітчизняного законодавства генеруюче підприємство, необхідно встановити, що саме цей прототип суб'єкта з виробництва електричної енергії заслуговує найбільшій увазі, особливо щодо галузі вітроенергетики. Адже, аналізуючи змістове навантаження зазначеного формулювання, слід зазначити, що воно передбачає виключно господарську діяльність із виробництва, яка є частиною базової характеристики суб'єкта з виробництва електричної енергії. При цьому повну базову характеристику останнього становить виключно виробництво тільки електричної енергії. Враховуючи вищезазначене, слід констатувати доцільність закріплення поняття «генеруюче підприємство електроенергетики», змістове формулювання та визначення якого чітко зазначає здійснення виключно виробництва, зумовленого сутністю суб'єкта господарювання, і тільки електричної енергії, що відображає встановлення галузевої належності. Таким чином, окреслення вказаним поняттям повного обсягу базових характеристик і властивостей суб'єкта з виробництва електричної енергії дає можливість виокремити в якості такого генеруючого підприємства електроенергетики. Відповідно до цього важливо встановити, що саме вказаному суб'єкту з виробництва електричної енергії притаманний не лише уніфікований характер, зумовлений відповідним його визначенням, а й узагальнюючий характер щодо виключно виробництва тільки електричної енергії та щодо кола осіб – виробників електричної енергії.

З урахуванням вищевказаного обґрунтування центрального значення генеруючого підприємства електроенергетики, зокрема, щодо галузі вітроенергетики варто зазначити, що згідно зі ст. 63 Господарського кодексу України [5] за формою власності це може бути підприємство таких видів: приватне, державне, комунальне, колективне підприємство або підприємство змішаної форми власності. У контексті доцільного розвитку галузі слід підкреслити, що особливу значущість набуває саме приватне генеруюче підприємство електроенергетики та трохи менше – генеруюче підприємство електроенергетики змішаної форми власності [7, с. 73]. Це пояснюється тим, що за умови існуючого економічного розвитку держави найбільш сприятливим є поширення саме приватного господарювання, яке, як очікується, з опорою на власні фінансові вкладення разом із належною державною підтримкою, насамперед, у вигляді достатнього та ефективного правового забезпечення стане прибутковою й, головне, конкурентною господарською діяльністю із запорукою успішного розвитку не тільки вітроенергетики, а й усієї сфери відновлюваних джерел енергії.

Отже, домінуюче положення вертикально інтегрованої генеруючої компанії електроенергетики через надвисоку вартість послуг внаслідок того, що ні вона сама, ні регулюючі її діяльність органи не мали змоги передбачити технологічні, економічні та нормативно-правові зміни, та через неможливість забезпечення нею здійснення виключно виробництва тільки електричної енергії з енергії вітру має перейти до генеруючого підприємства електроенергетики [8, с. 3]. Усе це постає закономірним процесом, особливо в рамках тенденції Енергетичної стратегії України до 2030 року [9] – відходу від монопольних вертикально-інтегрованих компаній у напрямі до конкуренції, тобто до невеликих підприємств, які, як передбачається, зможуть здійснити відповідне енергозабезпечення повсюдно.

Не меншої значущості, з огляду на вищевказані політичні, економічні та правові умови, набуває необхідність виокремлення, коректного визначення та закріплення в якості суб'єкта з виробництва електричної енергії у сфері відновлюваної енергетики, зокрема в галузі вітроенергетики, приватного домогосподарства. Це питання є доволі дискусійним, адже зачіпає відразу декілька сфер, насамперед енергетичну, правову та економічну. З правової позиції важливим є віднесення приватного домогосподарства взагалі до суб'єкта господарювання. Адже у згаданій Постанові Національної комісії,

що здійснює державне регулювання у сфері енергетики [4], приватне домогосподарство окреслюється як об'єкт побутового споживача. Проте це не відповідає дійсності.

Згідно із ч.1 ст. 55 Господарського кодексу України [5], суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність прав та обов'язків), мають відокремлене майно та несуть відповідальність за своїми обов'язками в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Враховуючи, що на сьогодні немає чіткого профільного законодавчого визначення поняття приватного домогосподарства, вважаємо доцільним звернення до доктринальних доробків. Так, більшість науковців різних сфер знання дотримуються такого тлумачення вказаного поняття: «приватні домогосподарства» – основний суб'єкт не тільки приватного сектора, а й ринкової системи в цілому; поняття «домогосподарство» не тотожне поняттю «сім'я»; перше має більш сувору прив'язку до територіальних меж, включає членів домогосподарства, які господарюють та не є родичами, і визначає існування права власності всередині домогосподарства [10, с. 10, 11, 14]. Отже, за всіма критеріями, перерахованими в наведеному трактуванні, можна дійти висновку про те, що приватне домогосподарство є безпосереднім суб'єктом господарювання, однак аж ніяк не об'єктом. Виняток становить лише вимога господарської компетенції, проте невідповідність їй цілком пояснюється відсутністю саме законодавчого визначення поняття приватного домогосподарства, зумовленого, насамперед, окресленням природи останнього.

Аргументи за визнання приватних домогосподарств суб'єктами господарювання наводить у своїй праці «Формування приватного сектора в умовах ринкової трансформації економіки України: проблеми інституціональної теорії і практики» і доктор економічних наук І.О. Бочан. Так, він зазначає, що коли економіка тривалий час перебуває в стані нерегульованості, то окремі невизначені господарчі суб'єкти приватної власності, керуючись інстинктом самозбереження, намагаються пристосуватися до нього. Проте у перехідній економіці приватна власність створює альтернативу державній, тим самим забезпечуючи розмаїття її форм. Стосовно цього вчений наголошує, що серед причин економічної кризи в Україні – відсутність або нерозвинутість багатьох необхідних інститутів, які опосередковують зв'язки між ринком, державою і суспільством. Через це, стверджує він, необхідним

із точки зору системно-інституціонального підходу є закріплення первинної ланки приватного сектора – приватного домогосподарства [11, с. 3, 18].

При цьому у зв'язку з вищезазначеним, виникає інше питання: якщо приватне домогосподарство – це суб'єкт господарювання, тоді якого саме виду. У цьому контексті є доцільним звернення до ст. 42 Господарського кодексу України [5], згідно з якою підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних та соціальних результатів та отримання прибутку. До того ж ч. 1 ст. 128 вказаного Кодексу [5] встановлює, що громадянин визнається суб'єктом господарювання, якщо здійснює підприємницьку діяльність за умови державної реєстрації його в якості підприємця. А ч. 3 ст. 128 цього ж Кодексу [5] говорить, що громадянин може здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо як підприємець або через створене ним приватне підприємство; із залученням чи без залучення найманої праці, самостійно чи сумісно з іншими особами. Та, врешті-решт, ч. 3 ст. 45 Господарського кодексу України [5] говорить, що стосовно громадян чи юридичних осіб, для яких підприємницька діяльність не є основною, положення чинного Кодексу поширюються на ту частину їхньої діяльності, яка за своїм характером є підприємницькою. Враховуючи вищенаведене та аналізуючи сутність діяльності приватного домогосподарства, слід говорити про здійснювану його членами – громадянами – підприємницьку діяльність, яка не є основною, без створення підприємства, проте від імені домогосподарства. Тобто це дещо нова особлива форма підприємництва під егідою приватного домогосподарства, учасники якої належать до другої відокремленої групи суб'єктів господарювання – фізичні особи: громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Варто зазначити, що це є дуже складний суб'єкт господарювання, адже, маючи організаційну форму – приватне домогосподарство, він схожий на підприємство, проте це ж саме домогосподарство не є за своєю природою підприємством, що відносить його до підприємництва, яке здійснюють його члени.

До подібного висновку підштовхує і наполегливе галузеве використання законодавцем поряд із саме енергогенеруючими компаніями деяких приватних домогосподарств, а не будь-яких громадян-підприємців у контексті п. 3 ст. 22 Закону України «Про засади функціонування ринку елек-

тричної енергії України» [3]. У свою чергу, Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики, «Про затвердження Порядку продажу, обліку та розрахунків за електричну енергію, що вироблена з енергії сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики (генеруючими установками) приватних домогосподарств» [4] чітко зазначає, що такі приватні домогосподарства здійснюють супровідне підприємництво з вироблення електричної енергії через своїх учасників, використовуючи відповідні генеруючі об'єкти. Наведене, таким чином, вказує ще й на відносну відповідність такого приватного домогосподарства ознакам суб'єкта з виробництва електричної енергії, що говорить про доцільність його віднесення до виробників електричної енергії у сфері відновлюваної енергетики, зокрема в галузі вітроенергетики, з одночасним визначенням поняття «приватне домогосподарство відновлюваної енергетики».

З огляду на вищезазначене, слід говорити про те, що щодо певної енергетичної галузі, яка сама по собі зумовлює насамперед виключно виробництво тільки електричної енергії з відповідного джерела енергії, доцільним є застосування наведених понять із конкретизацією галузевої належності. Тобто щодо вітроенергетики доречним є оперування формулюваннями: «генеруюча компанія вітроенергетики», «генеруюче підприємство вітроенергетики» та «приватне домогосподарство вітроенергетики».

Висновки

Таким чином, враховуючи все вищенаведене, треба казати про необхідність виокремлення трьох основних груп суб'єктів із виробництва електроенергії в галузі вітроенергетики: генеруюча компанія вітроенергетики, генеруюче підприємство вітроенергетики та приватне домогосподарство вітроенергетики, – об'єднаних уніфікованим поняттям «генеруюче підприємство вітроенергетики» та відповідних першій та другій групі загально визначених суб'єктів господарювання. Тому доцільно закріпити у ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» відповідні терміни такого змісту: 1) «генеруюча компанія вітроенергетики – суб'єкт господарювання, який володіє або користується на передбаченій законодавством підставі об'єктами з виробництва (генеруючими об'єктами вітроенергетики – вітровою електроустановкою, вітровою електростанцією), передачі та/або розподілу, технічними засобами постачання електричної енергії з енергії вітру та разом з особами, пов'язаними

з ним прямо або опосередковано відносинами контролю, здійснює виробництво та щонайменше одну із функцій з передачі та/або розподілу, постачання електричної енергії з енергії вітру»; 2) «генеруюче підприємство вітроенергетики – суб'єкт господарювання, який володіє або користується на передбаченій законодавством підставі об'єктами з виробництва електричної енергії з енергії вітру (генеруючими об'єктами вітроенергетики – вітровою електроустановкою, вітровою електростанцією), виробляє та продає електричну енергію з енергії вітру на ринку електричної енергії та/або надає допоміжні послуги відповідно до вимог законодавства»; 3) «приватне домогосподарство вітроенергетики – суб'єкт господарської діяльності, який здійснює підприємництво з вироблення електричної енергії з енергії вітру, яке не є основною діяльністю, через своїх учасників – громадян-підприємців, використовуючи відповідні генеруючі об'єкти (генеруючі об'єкти вітроенергетики – вітрову електроустановку, вітрову електростанцію), якими володіє або користується на передбаченій законодавством підставі, без створення підприємства».

Отже, генеруюче підприємство вітроенергетики не даремно займає центральне положення, адже це є доцільним, враховуючи обраний державою у рамках Енергетичної стратегії рух від монопольних інтегрованих компаній до конкуруючих підприємств вітроенергетики, а також необхідність становлення та розвитку такого суб'єкта господарювання, як приватне домогосподарство, яке через його самостійність та націленість на результат є запорукою енергозабезпечення, оновлення та існування вказаної галузі в цілому. Тобто саме генеруюче підприємство вітроенергетики має стати ланкою, яка пов'язує велике та мале, державне та приватне господарювання з виробництва електричної енергії, зокрема з енергії вітру, та закріплює, таким чином, тенденцію до розукрупнення, що формує реалії подальшого розвитку галузі вітроенергетики.

Список використаних джерел:

1. Про електроенергетику : Закон України від 16 жовтня 1997 р. № 575/97-ВР (із змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1. – Ст. 1.
2. Про затвердження Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії : Постанова Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України від 8 лютого 1996 р. № 3 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0174-96>.
3. Про засади функціонування ринку електричної енергії України : Закон України від 24 жовтня 2013 р. № 663-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 22. – Ст. 781.
4. Про затвердження Порядку продажу, обліку та розрахунків за електричну енергію, що вироблена з енергії сонячного випромінювання об'єктами електроенергетики (генеруючими установками) приватних домогосподарств : Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики, від 27 лютого 2014 р. № 170 // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 131.
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
6. Енергетичні перетворення: від монополії – до ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/jenergetichn-peretvorennya-vd-monopolji-do-rinku-33625>.
7. Білоцький С.Д. Енергетичне співтовариство, Третій енергетичний пакет ЄС і правове регулювання альтернативної енергетики / С.Д. Білоцький, О.О. Грінченко // Український часопис міжнародного права. – 2012. – № 1. – С. 69–76.
8. Аллісон Гари Д. Еволюція правового регулювання електроенергетики в США: от регулювання естественной монополии к регулируемой конкуренции / Гари Д. Аллісон. // Энергетическое право. – 2014. – № 1. – С. 3–10.
9. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. : Стратегія від 24 липня 2013 р. № n0002120-13 // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13/paran3#n3>.
10. Станкевич Ю. Ю. Домогосподарство в ринковій економічній системі та його відображення у світовій економічній думці ХХ століття : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К., 2010. – 23 с.
11. Бочан І.О. Формування приватного сектора в умовах ринкової трансформації економіки України: проблеми інституціональної теорії і практики : автореф. дис. ... докт. економ. наук: 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 2002. – 38 с.

Стаття посвячена дослідженню питання визначення суб'єкта по виробництву електричної енергії, а саме встановленню суб'єктного складу генерування електричної енергії в світлі розвитку галузі вітроенергетики. Представлений огляд існуючого профільного законодавства і наукової літератури стосовно означеної проблеми. Розглядаються окремі види суб'єкта по виробництву електроенергії. Акцентовано увагу на необхідності законодавчого визначення приватного домогосподарства як суб'єкта господарської діяльності по виробництву електричної енергії, зокрема з енергії вітру. По результатам дослідження виділено три основні групи суб'єктів по виробництву електроенергії в галузі вітроенергетики: генеруюча компанія вітроенергетики, генеруюче підприємство вітроенергетики і приватне домогосподарство вітроенергетики, – об'єднаних уніфікованим поняттям «генеруюче підприємство вітроенергетики».

Ключевые слова: вітроенергетика, суб'єкт по виробництву електричної енергії, генеруюча компанія вітроенергетики, генеруюче підприємство вітроенергетики, приватне домогосподарство вітроенергетики, суб'єктний склад, генерування.

The article is dedicated to investigation of the question of determination of the subject on production of electric energy. Viz, it is devoted to determination of subject composition of generation of electric energy in the light of development of the wind energy industry. There are the review of material profile legislation and science literature about indicated problem. The separate types of subject on production of electric energy are being considering. Attention is accented on the need of legislative determination of the private household as the subject of commercial activity on production of electric energy, in particular from wind energy. With the result of investigation it is proposed the formation of a three basic groups of the subjects on production of electric energy in the wind energy industry: wind energy generative company, wind energy generative enterprise and wind energy private household, which are amalgamated under the aegis of unified determination «wind energy generative enterprise».

Key words: wind energy, subject on production of electric energy, wind energy generative company, wind energy generative enterprise, wind energy private household, subject composition, generation.

